

## Torah from Around the World

---

*Een mens heeft de plicht zich uit te spreken, wanneer zijn woorden gehoor zullen vinden, maar moet er het zwijgen toe doen, wanneer hij weet dat zijn woorden zullen worden genegeerd.*

Talmoed, Jevamot 65b

---

Sjabbat 23 november 2019 / 25 Chesjwan 5780, Chajé Sara, Beresjiet/Genesis 23:1 - 25:18

Tanach blz. 41 - 48

Haftara: I Melachiem 1:1 - 31

Tanach blz. 667 - 669

vertaler: Channa Kistemaker

*Commentaar: Eliezer B. Diamond is docent Talmoed en Rabbijnse Literatuur aan het Jewish Theological Seminary in New York.*

Oorspronkelijke Engelse tekst: <http://www.jtsa.edu/leaving-home>

---

## Weg van huis gaan

Voor zover ik weet is Chajé Sara de enige plaats in de Tenach waar sprake is van een ouder die een kind vraagt wat het wil. Het lukt Lavan en Betoeëel niet om tot een afspraak met Awrahams dienaar - we noemen hem Eliëzer - te komen, over de vraag of Rivka nog een poosje in Charan moet blijven of dat ze onmiddellijk naar Kenaän zal vertrekken. Daarom

vragen ze Rivka wat zij zelf het liefste wil. Heel anders dan haar familie verwacht en gewent had, besluit Rivka om meteen af te reizen.

Voordat ze verzochten om Rivka nog zeker tien maanden in Charan te laten blijven (Beresjiet 24:55), hadden Lavan en Betoeëel tegen Eliezer gezegd: „De Eeuwige heeft dit alles zo beschikt. Hoe zouden wij er dan tegenin kunnen gaan? Hier is Rivka. Neem haar met u mee (...)” (Beresjiet 24:50-51) Waarom die omslag? Sommigen stellen voor dat Rivka's familie tijd wilde hebben om haar bruidsschat voor te bereiden (zie Talmoed Bavli, Ketoebot 57a). Nachoem Sarna oppert dat zij Rivka's vertrek misschien met feestelijkheden gepaard wilden laten gaan en baseert zich daarbij op de bewering van Lavan dat, als hij had geweten dat Jaäkov wilde vertrekken, hij hem „een feestelijk afscheid [zou] hebben bezorgd; er zou gezongen zijn en op de tamboerijn en de lier zijn gespeeld.” (Beresjiet 31:27) Hoe dan ook, als een van deze beide wensen de drijfveer was achter het verzoek om het vertrek van Rivka uit te stellen, dan nog blijft het zo dat zij deze wensen niet hebben geuit op het moment dat de familie had ingestemd met haar vertrek. In het licht van wat wij later te weten komen over Labans persoonlijkheid, is het waarschijnlijker dat hier eigenbelang in het spel was.

Abравanel en anderen gaan van die interpretatie uit wanneer ze stellen dat Lavan en Betoeëel hoopten dat ze meer geschenken van de familie van Jitschak zouden krijgen door Rivka's vertrek uit te stellen. Misschien dachten ze dat men die wel zou aanbieden als compensatie voor een onmiddellijk vertrek (zie Beresjiet Rabba 60:12, de Targoem van Pseudo-Jonathan 24:55, en *Da'at Zekeniem* ad loc.).

Als wij die interpretatie overnemen, begrijpen we beter waarom Lavan voorstelde om bij Rivka zelf te rade te gaan. Om wat voor reden dan ook had hij het idee dat hij iets te winnen had bij het rekken van Rivka's verblijf in Charan en hij ging ervan uit dat zijn zuster wel zou begrijpen dat men van haar verwachtte dat zij zich, ongeacht haar eigen verlangens, zou voegen naar de wensen van haar familie. Volgens die gedachtegang meent Beresjiet Rabba (zelfde citaat) dat Lavan, toen hij aan Rivka vroeg „*hatelchi?*” – „Wil je gaan?”, met zijn toon aangaf dat het een retorische vraag was, alsof hij zei: „Zou je echt willen gaan, tegen de wens van je familie in?!” Door te doen alsof hij Rivka toestond het uiteindelijke besluit te nemen, hoopte Lavan zijn zin te krijgen zonder dat men zou denken dat hij zijn woord niet had gehouden.

Het gedrag van Lavan op dit moment is een voorafschaduwning van zijn bedriegelijke omgang met Jaäkov. Dat blijkt ook uit verhaalpatronen die in beide passages voorkomen en uit taalkundige overeenkomsten. Lavans poging om Rivka te gebruiken teneinde een bestaande overeenkomst teniet te kunnen doen, doet denken aan de tactiek van lokken en verdraaien door Lea in plaats van Rachel te geven (als bruid, red.), die hij ook gebruikt om Jaäkov tot een zeven jaar extra arbeid af te persen. Op zijn instemming met het onmiddellijke vertrek van Rivka volgt eerst een feestelijke maaltijd; de volgende morgen komt Lavan op zijn belofte terug. Precies zo volgt op de kennisgeving van Jaäkofs huwelijk met Rachel een feestmaal, vóór de huwelijksnacht. De volgende morgen wacht Jaäkov een pijnlijk ontwaken.

Maar hier valt Lavans plan in duigen, en wel geheel onverwacht. Rivka antwoordt „*elech*” – „Ik ga”. De 19de eeuwse commentator Malbim haalt enkele niet nader genoemde grammatici aan, die opmerken dat er een alternatieve vorm „*elcha*” bestaat. Die wordt meestal gebruikt wanneer men toestemming of instemming vraagt voor een vertrek, en wordt dan soms gevolgd door het woordje „*na*” – „alstublieft”. (Zie bijvoorbeeld Sjemot/Exodus 4:18) De vorm die Rivka gebruikt is een heel directe uitdrukking van wil: „Ik ga.” De toon van haar antwoord staat in contrast met het beleefde antwoord van Eliëzer, nadat Lavan erop heeft aangedrongen dat Rivka nog zal blijven: „Houd mij niet op nu de Eeuwige mij heeft laten slagen. Sta me toe te vertrekken en terug te gaan naar mijn meester.” (Beresjiet 24:56) Al is zij maar een jonge vrouw, Rivka is onafhankelijk en besluitvaardig.

Het verhaal bereidt ons voor op toekomstige manifestaties van deze karaktertrekken. Terwijl zij zwanger is lijdt zij onder het tumult in haar baarmoeder en „zij ging (*vatelech*) bij de Eeuwige te rade”. (Beresjiet 25:22) Niet Jitschak, maar zichzelf „gaat” op weg om te weten te komen wat de toekomst voor haar zoons in petto heeft. Zij is het die, na te hebben besloten dat Jaäkov en niet Esav het recht heeft op Jitschaks zegen, een list verzint om ervoor te zorgen dat Jaäkov die zegen ook daadwerkelijk krijgt. De uitvoering van haar plan begint met haar opdracht aan Jaäkov: „Ga (*lech na*) naar de kudde en zoek twee malse bokjes voor me uit.” (Beresjiet 27:9) Al deze verhalen laten ons Rivka zien als een doelgerichte, daadkrachtige vrouw.

Als we nu even teruggaan naar het moment van haar trotse verklaring dat zij onmiddellijk mee naar Kenaän wil gaan, dan kunnen we ons afvragen: Waarom is zij er zo op gebrand om meteen weg te gaan? Een midrasj oppert dat zij probeert te ontsnappen aan een wereld van bedrog en tweeslachtigheid. (Beresjiet Rabba 60:12) Rivka is een „lelie tussen de doornen”, een dochter en zuster van bedriegers, die niettemin zelf rechtvaardig is en wil blijven. (Beresjiet Rabba 60:12)

Dat kan zij alleen bewerkstelligen door een nieuw thuis voor haarzelf te zoeken.

Ik vraag me af of de auteurs van deze midrasj zich bewust waren van de ironie in hun opmerkingen. Want ook al distantieert Rivka zich geografisch van haar familie, toch heeft deze familie zijn sporen in haar achtergelaten. Om de zegen voor Jaäkov veilig te stellen grijpt zij naar bedrog als wapen. Wanneer zij Jaäkov wil redden van Esavs moorddadige plannen op wraak, weet zij Jitschak zover te krijgen dat hij Jaäkov naar Charan stuurt. (Beresjiet 27:46 - 28:2)

Bedrog en tweeslachtigheid blijken van wezenlijk belang bij het bereiken van haar doel.

Als in een Griekse tragedie is Rivka uiteindelijk niet in staat om de erfenis van bedriegerij van zich af te werpen. Niet alleen loopt haar poging eraan te ontkomen door een nieuw leven te beginnen stuk, haar bedriegerijen leiden tot een terugkeer, niet rechtstreeks van haarzelf, maar via haar zoon, naar de plek waar leugen en bedrog welig tieren. En Jaäkov, die immers al het instrument was in handen van zijn moeder, toen zij Jitschak om de tuin leidde, heeft razendsnel door wat het betekent om in de wereld van Lavan te leven. Hij wordt zowel slachtoffer als dader van de dubbelhartigheid.

Of wij nu al dan niet uit een gelukkig en voedend gezin komen, onze opvoeding heeft ons vrijwel zeker blootgesteld aan dysfunctionele en destructieve houdingen en handelingen. Het is zelfs zeer waarschijnlijk dat wij sommige daarvan hebben geïnternaliseerd. Ook al liggen onze kinderjaren ver achter ons, en al beschikken we over een drijvende kracht en over zelfvertrouwen zoals Rivka, die denk- en gedrag patronen zitten nog in ons en zij kunnen onszelf en anderen schaden. Zoals het voor Rivka was, zo is het ook voor ons: weg van huis gaan is een opgave.